A feladatcsoportos differenciálásról

PETŐNÉ MÉRAI JULIANNA

Az a 12 évfolyamos általános és szakképző iskola, amely a salgótarjáni Petőfi Sándor Iskolában, a Tizenkét Osztályos Komplex Iskola elnevezésű fejlesztő társulás vezető iskolájában készül, a komprehenzivitás koncepcióján alapszik. A komprehenzív iskola lényegi törekvése, hogy minden tanuló számára biztosítsa az emberiség közös kincsét képező műveltséghez való hozzájutás lehetőségét. Ez csak akkor lehetséges (legalább is megközelítően), ha az iskola a tanításban és minden egyéb megnyilvánulásában tekintettel tud lenni a tanulók pszichológiai és társadalmi eredetű különbözőségeire. Ehhez két előfeltétel szükségeltetik: egyrészt az, hogy elegendő idő álljon rendelkezésére a tanulókkal való foglalkozáshoz – ezért alapfeltétel, hogy a tanulókról minél hosszabb ideig tudjon az iskola gondoskodni –; másrészt, hogy az iskola olyan nevelési és oktatási metodikát dolgozzon ki, amelynek segítségével mind az oktatásban, mind a nevelésben alkalmazkodni tud a tanulók különbözőségéhez. Magyarán, hogy rendelkezzék a differenciálás anyagi-tárgyi és személyi-tudásbéli feltételeivel. A differenciálás technikáinak kimunkálása, a különféle variációk kidolgozása és a gyakorlatban való kipróbálása épp ezért az iskolafejlesztési munka egyik fontos eleme, mondhatni ugyanolyan fontos, mint a tantervfejlesztés.

A differenciálás értelmezése

Mivel iskolánkban a differenciálás elve elfogadott – ha még nem is kielégítően megvalósított – tevékenységszervező alapelv, a tantervfejlesztésnél és a taneszközök készítésénél eleve számolhatunk azzal, hogy a tanítás gyakorlatában differenciált tanulásszervezést fogunk alkalmazni. Erre az is kényszerít bennünket, hogy – ugyancsak a differenciálás alapelvéből következően – a követelményeket a belső szakaszhatárok végére eleve két szintre: egy minimális, mindenki által elsajátítható és egy emelt szintre fogalmaztuk meg. Az előbbi a majdan bevezetésre kerülő standard állami vizsgák letételéhez, továbbá a szakmatanuláshoz szükséges tudnivalókat rögzíti, az utóbbi teljesítése az érettségihez szükséges tudás- és készségek elsajátításának biztosítéka.

Az iskolánkban kidolgozott differenciálási technika (vagy inkább technológia) azt igyekszik elősegíteni, hogy egyrészt a lassabban és nehezebben teljesítők, másfelől a gyorsan és átlagon felül teljesítők a *maguk szintjén belül is* differenciált oktatásban részesüljenek. Ez azt jelenti, hogy a differenciálás nem merül ki abban, hogy az ún. „jobbakat" különválasztjuk az ún. „gyengébbektől". Arra törekszünk, hogy érzékeny diagnosztizálással és rugalmas szervezeti megoldásokkal tanítói tevékenységünk folyamatosan képes legyen alkalmazkodni a gyerekek menet közbeni fejlődéséhez, tudásuk és képességeik belső szerkezetének folyamatos alakulásához. Ez *szervezetileg* azt igényli, hogy a képességekhez, illetve a nehézségekhez egy tanéven belül többször is igazodó, tehát szükség szerint változó összetételű csoportokat hozzunk létre. Ez szerintünk a szervezeti előfeltétele annak, hogy mindenki számára folyamatosan biztosítani tudjuk *a saját képességei maximumát mozgósító* foglalkoztatást.

Mert ebben fogalmazható meg röviden a mi differenciálási tevékenységünk lényege: *mindenkit a saját éppen adott szintjén optimálisan mozgósítani.* Meggyőződésünk, hogy a differenciálásnak ez az értelmezése illeszkedik egy olyan iskolához, amelynek vezető eszméje az iskolán belüli esélyek egyenlőségének biztosítása.

Ebből következik az is, hogy gyakorlatunkban a differenciálás nem lehet egyszerűen mennyiségi probléma. Nem az a kérdés ugyanis, hogy kinek miből *mennyit* adjunk, hanem az, hogy kinek *hogyan* közvetítsük az ismereteket, kit hogyan vonjunk be a tevékenységekbe ahhoz, hogy ebből a legtöbbet profitáljon. Az a törekvésünk, hogy megtaláljuk a *metodikai kulcsot* mind az elmaradó, mind a kiemelkedő gyerekekhez. A rendszer individuális diagnózisokhoz igazított. A feladat: megfejteni az elakadás okát, illetve felismerni, hogy mi az, amiből valaki többre éhes és amiben többre képes.

A differenciálás szervezeti keretei

Kiinduló szervezeti keretünk a *heterogén összetételű osztály* vagy tanulócsoport. Ragaszkodunk a heterogenitáshoz, három okból is. Először, mert a valóságban is heterogén összetételű embercsoportok adják az együttélés kereteit, tehát meg kell tanítanunk harmonikusan élni heterogén érdeklődésű és képességszintű csoportokban. Másodszor, mert arra is szeretnénk megtanítani gyerekeinket, hogy egymásra figyeljenek, hogy egymástól tanuljanak; biztosítani kívánjuk azt is, hogy egymástól új ingereket, impulzusokat kaphassanak. Erre heterogén összetétel esetén több természetesen kínálkozó lehetőség adódik. Harmadszor azért ragaszkodunk a heterogenitáshoz, mert csak a heterogén összetételű csoportok biztosítják az egyének számára a reális összehasonlítást másokkal, a reális önértékelés alapjait.

A differenciálás tehát a heterogén összetételű osztályok talaján történik. A heterogenitást az alapvető eszköztudást nyújtó tárgyakban (a magyar nyelv és kommunikáció c. tárgyban és a matematikában) a tudás, és a képességek szempontjából nagyjából homogén összetételű ún. *feladatcsoportok* váltják fel. A tanév során 4-5 témaegység tanítására kerül sor. Egy-egy témaegység 20-25 órát ölel fel. Témaegységenként a feladatcsoportokat újra alakítjuk az előzőekben elért teljesítmények figyelembe vételével.

A differenciálás menete

1. egység

A témaegység indítása *komplex ráhangolással* kezdődik. Ez az osztályközösségben történik. Ez 1-2 órából álló egység. Ezeken az órákon mindenki sikeres lehet, hiszen csak arról van szó, hogy mindenki elmondja, amit az adott témáról már tud, tapasztalt, amihez valamilyen élménye fűződik.

2. egység

Ez az ún. *alapoktatás* időszaka, ekkor dolgozzák fel a *mindenki számára egységes* tananyagrészeket. Az erre szánt idő kb. 7-10 óra.

A tanító már az alapoktatás során két csoportba sorolja a gyerekeket:

a) az ún. *„normál" csoportba,* az átlagos vagy annál jobb képességű, illetve előképzettségű és normál tanulási tempójú gyerekek csoportjába, amelyben az alapóraszámban tanulják a tantárgyat;

b) az ún. *„intenzív" csoportba,* amelybe azok kerülnek, akiknek előzetes ismeretei szegényesebbek, illetve akiknek alapképességei a többiekhez képest gyengébbek, továbbá, akiknek az átlagosnál több idő kell a témaegység elsajátításához. Itt az alapóraszám 1-el több, mint a normál csoportban. Vagyis ez azt jelenti, hogy az ebben a csoportban dolgozó gyerekek heti 7+1 órában vesznek részt az intenzív csoport foglalkozásain. Ez egészen addig így működik, amíg az alapoktatás követelményeinek teljesítéséhez szükséges tudás birtokába nem jutnak. Ez az idő nem érinti a gyerekek szabadidejét és pihenését,

mert egyrészt a délelőtti tanulás időszakában kerül rá sor, illetve a délutáni szabad tanulás keretében *(1. ábra).*

3. egység

Az alapoktatást egy *eredményt feltáró próbával* zárjuk le. A próba (diagnózis) funkciója, hogy meggyőződjünk a kitűzött tanítási célok elérésének mértékéről.

4. egység

Ennek alapján – nem mellőzve a tanító véleményét, a tanuló és a szülő kérését – *feladatcsoportokba* soroljuk az *évfolyam* tanulóit. Egy-egy feladatcsoportba tehát az évfolyam valamennyi osztályából kerülhetnek vegyesen a diákok. Ezekben a feladatcsoportokban a tanulókat a nyújtott teljesítményeikhez igazodva 11-15 órában foglalkoztatjuk.

a) A *kiemelkedő* eredményt felmutató tanulókat ismereteik kiegészítését, képességeik továbbfejlesztését szolgáló, célirányos programmal működő, ún. *többletet adó csoportba soroljuk,* amelyben a módszereket is igyekszünk a nekik legjobban megfelelők közül kiválasztani.

Ez a rendszer tehát *felfelé is nyit,* biztosítja az átlagon felül teljesítőkkel való megkülönböztetett foglalkozást, hogy ők is megkaphassák a szintjüknek megfelelő optimális terhelést.

b) Azok a tanulók, akik az alapvető célokat még nem érték el, ún. *újra tanuló csoportba* kerülnek, amelyben lehetőségük van a tananyagegység újratanulására az eddiegektől eltérő módon, s ha kell, egy e célra készített ismétlő program segítségével.

c) Azok a gyerekek, akiknél csupán néhány alapvető cél elérése nem sikerült, olyan speciális, ún. *hiánypótló csoportot* (csoportokat) alkotnak, amelyekben lehetőséget biztosítunk számukra a hiányosságok pótlására. Egy idő után e csoport tagjai számára ismét *eredményfeltáró próbát* tartunk. Akiknél ez azt mutatja, hogy sikerült hiányaikat pótolni, *többletet adó csoportot* szervezünk, akiknél viszont a próba azt mutatta, hogy hiányaikat még nem pótolták, maradnak a hiánypótló csoportban.

5. egység

A témaegység lezárása következik ezután. Ez történhet speciális próbával vagy az előző próba megismétlésével, esetleg részcélok elérését diagnosztizáló méréssel vagy teszteléssel.

Az új témaegység kezdésekor minden tanuló visszatér a saját osztályközösségébe, ahol újabb startlehetőséget kap.

Néhány elengedhetetlen feltétel

Ehhez a tanulásszervezési módhoz az alábbi előfeltételek megléte szükséges:

1. Az egyik előfeltétel pedagógiai vagy pszichológiai természetű. Gondosan ügyelni kell arra, hogy a feladatcsoportokba való besorolás *ne váljék minősítéssé.* Nagyon fontos ui., hogy miként élik meg a gyerekek a feladatcsoportokba való besorolásukat, főleg azok, akik a „gyengébbek" csoportjaiba kerülnek. Miután a feladatcsoport nem állandósuló besorolási forma, maga a besorolás önmagában nem is minősíti a gyerekeket sem negatívan, sem pozitívan. A gyerekek a mi iskolánkban nem is nevezik az eltérő csoportokat a pedagógusok által használt szakmai megnevezésekkel. Egyszerűen csak azt mondják: én most Jutka nénihez megyek, én meg Mária nénihez.

2. A másik előfeltétel szervezeti: az évfolyamon nagy részben azonos órarenddel kell működniük a tanulócsoportoknak. Ez azt jelenti, hogy matematikából és magyar nyelv és kommunikációból azonos időpontra essenek az órák valamennyi osztályban.

3. A harmadik előfeltétel gazdasági: fedezet kell hozzá, hogy évfolyamonként egy-egy fejlesztő pedagógust lehessen foglalkoztatni. Erre azért van szükség, mert a differenciálás akkor lehet igazán eredményes, ha a feladatcsoportok száma meghaladja a hete-

rogén összetételű tanulócsoportok (osztályok) számát. A mi iskolánkban pl. 3 párhuzamos osztályból állnak az évfolyamok, de 5 feladatcsoportot szervezünk. Ez úgy lehetséges, hogy két évfolyamon tudtunk fejlesztő pedagógust alkalmazni, akik az egyik alkalommal az egyik, a másik alkalommal a másik évfolyamon egészítik ki a 3 fős tanítói gárdát.

Iskolánkban egy olyan tanulásszervezési eljárás bontakozik ki tehát, amely viszonylag szerény anyagi ráfordítással biztosítja a megfelelő differenciálást. Ez a rendszer több pedagógiai odafigyelést, több munkát, pontos szervezést igényel, de ez a többletmunka megtérül, több sikert biztosít és kevesebb kudarcot okoz a gyerekeknek.

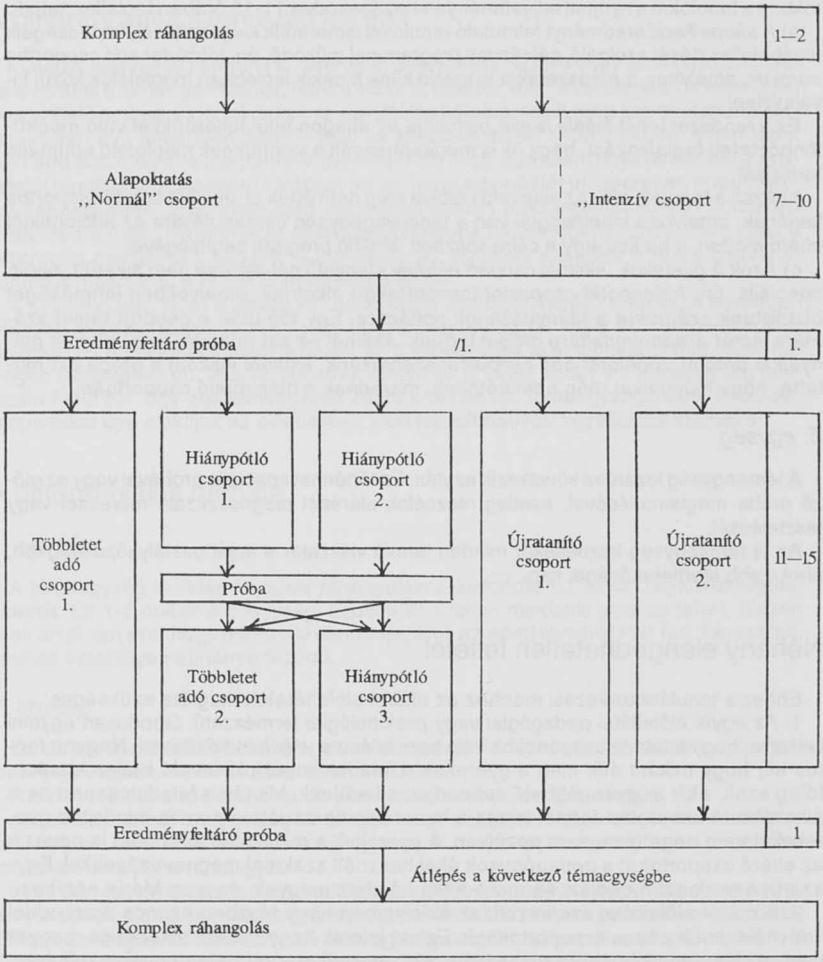

1. ábra
A feladatcsoportos differenciálás vázlata